

Данка М. ИВОШЕВИЋ*
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет у Сомбору

ШКОЛСКА БИБЛИОТЕКА У СЛУЖБИ ИНФОРМАЦИОНОГ И МЕДИЈСКОГ ОПИСМЕЊАВАЊА УЧЕНИКА

Апстракт: Рад се бави улогом коју школска библиотека има у информационом и медијском описмењавању ученика, са посебним акцентом на дигиталне библиотеке које се користе у ту сврху. У првом делу рада дат је кратак осврт на промене у фонду школске библиотеке које су донеле нове информационо-комуникационе технологије. Осим штампане библиотечке грађе школска библиотека све чешће поседује и дигиталне медије чиме постаје мултимедијално средиште школе. Истакнут је значај дигиталних медија у настави кроз приказ могућности њихове примене. Такође, изложени су и ставови разних аутора о примени дигиталних медија у образовању. У другом делу рада се сагледава значај дигиталне библиотеке у информационом и медијском описмењавању ученика. Најважнију функцију у томе имају школски библиотекари који оспособљавају ученике да сами проналазе информације, да их валоризују и ефикасно користе. Осим тога, помажу ученицима да креирају, анализирају и вреднују медијске садржаје.

Кључне речи: школска библиотека, дигитални медији, дигиталне библиотеке, информационо писменост, медијска писменост.

УВОД

Развој информационо-комуникационих технологија крајем 20. и почетком 21. века омогућио је енормну продукцију информација које се могу великом брзином размењивати, што отвара могућност стварања умреженог информацијског друштва. Доступност информација подстиче развој образовања, науке, културе, здравства, економије итд. Информационо-комуникационе технологије су у последњих неколико година значајно измениле и начин на који учимо. Најважнији приоритет информацијског друштва је научити појединце како да управљају садржајима учења, односно како да прикупе, селекују и обраде информације. Ово је посебно значајно, јер се осим корисних информација појављују и оне непотребне и нетачне, а знање се заснива на релевантним и тачним информацијама. У том смислу, нови начини учења морају омогућити ученицима да стекну неопходне компетенције како би знали да издвоје само оне информације које су им неопходне за напредовање и надоградњу знања.

* Мастер библиотекар-информатичар; асистент; danka.ivosevic@pef.uns.ac.rs

Информациона и медијска писменост обухватају све врсте писмености, од основне (алфанумеричке) па до информатичке. Конкретно, то подразумева припремљеност ученика да се сналази у дигиталном окружењу, односно да поседује компетенције помоћу којих ће знати да проналази, вреднује и на прави начин користи информације. Један од важних задатака школског библиотекарa јесте да пронађе адекватан начин како би ученике оспособио да проналазе и правилно користе дигиталне медије. Школски библиотекарa морају да поседују мноштво нових компетенција и знања, како би могли одговорити на захтеве нових образовних парадигми. Информациона и медијска писменост су значајне, јер се у оквиру образовног процеса ученици оспособљавају за хуману употребу информација чиме се постиже напредак и појединца и друштва у целини.

ОД ШТАМПАНИХ ДО ДИГИТАЛНИХ МЕДИЈА

Иако се штампана књига појавила још средином 15. века, тек се почетком 17. века повећала потражња и производња уџбеника за потребе школа. У 18. и 19. веку важну улогу у образовању имале су новине, које су без обзира на учесталост излажења биле оруђе за доживотно учење. Како истичу Матијевић и Тополовчан у уџбенику *Мултимедијска дидактика* „новине су биле главни преносник и извор информација из подручја науке, културе и политике“ (2017: 22). Револуција у медијској комуникацији почела је крајем 19. и почетком 20. века, што је условило и промену у начину образовања. Праву реформу учења донеле су нове информационо-комуникационе технологије крајем 20. века, а нарочито рачунари и мобилни уређаји (паметни телефони, таблети и сл.). Од пресудне важности је била појава Интернета који је допринео значајном побољшању квалитета образовне комуникације, иако истовремено „пред дидактику и дидактику медија поставља нове истраживачке и организационе задатке и питања“ (Матијевић, Тополовчан 2017: 25). Са тим се слажу Андевски и Вучковић, јер у књизи *Пролејомена за кријичку педагогију медија* наводе да је „Интернет отворио нове перциптивне и сазнајне могућности, поставио другачије стандарде у припреми, преношењу и пријему медијских порука и отворио неслућене перспективе комуникације“ (2012: 74). Помоћу Интернета омогућен је приступ великом броју образовног садржаја на било ком месту без временског ограничења. „Развој информациононих технологија, рачунара и Интернета, Веб учењу дају нове димензије. На тај начин мултимедијални наставни материјал смештен на неком серверу може бити доступан у било које време и било где“ (Медић, Живадиновић и др. 2017: 2).

Да ли ће књига бити у штампаном или електронском облику за библиотекарe није од суштинског значаја. Андевски и Вучковић указују на то да „без обзира шта ће заменити књигу, за библиотекарe је најважније како разумеју природу информација и знања у савременом друштву и своју улогу посредника у комуникационим процесима“ (2012: 46). Међутим, Питер Брофи у књизи *Библиотека у двадесет првом веку: нове услуге за информационо доба* заступа тезу да су библиотеке угрожене прогресивним развојем технологије и да то може разорно да утиче на њих, у смислу да ће њихове основне делатности ишчезнути. Сасвим је сигурно да ће штампани

уџбеници доживети велике промене у смислу начина употребе приликом поучавања и учења, и да ће се све више користити мултимедијални извори знања. Матијевић и Тополовчан предвиђају да ће „штампане књиге као проверено сигуран извор за чување информација вероватно још дуго остати важан извор знања и важно наставно средство које ће остали мултимедијални извори допуњавати и обогаћивати“ (2017: 109).

Сама природа штампаних медија и својеврсни модели комуникације који су из ње проистекли утичу на наш друштвени дискурс већ пет векова. Електронска комуникација доноси промену у начинима разумевања света и начинима на који се преносе идеје и модели понашања. Вучковић у раду „Кликтање и мишљење: култура књиге и читања у ери Интернета“ тврди да „померање доминантног модела комуницирања од књиге ка екрану доноси нове изазове, у распону од репресивног до еманципаторског модела света“ (2012: 204). Можемо да закључимо да дигитални медији имају широку примену у наставном процесу на свим нивоима образовања. Међутим, употреба дигиталних медија није ограничена само на школу и учење, већ се они користе и у професионалном образовању одраслих у контексту целоживотног учења. Матијевић и Тополовчан наводе да „дигитални медији данас у животном учењу имају једнако важну улогу какву је некада имао једини медиј који је, осим учитеља, био важан чинилац у наставном процесу – уџбеник у облику књиге“ (2017: 66). С обзиром на чињеницу да имају важну функцију у разним фазама развоја и образовања, дигитални медији су постали интегрални део нашег живота.

ДИГИТАЛНИ МЕДИЈИ У НАСТАВИ

У настави се, осим штампаног уџбеника, све чешће користе различити дигитални медији. Они се могу примењивати на вишеструке начине: „од наставних програма за учење и вежбе, од база података и алата преко игара за учење, експериментална и симулација до комплексних комуникацијских и кооперацијских окружења“ (Nadrjlanski, Nadrjlanski i dr. 2007: 530). Увођење дигиталних медија у наставу доводи до промена у њеној организацији. „Савремене образовне технологије постале су саставни део наставног процеса, са тенденцијом не само да унапреде наставни процес, већ и да га у основи мењају“ (Medić, Živadinović i dr. 2017: 1). Слично је мишљење и Родек који у раду „Нови медији и нова култура учења“ напомиње да је „за успешну примену дигиталних медија у образовању потребна и нова организација наставног процеса у којој индивидуално учење неће више бити на рубу наставе, него у њеном средишту“ (2011: 22). Дидактичким обликовањем медија који се користе за самостално учење бави се медијална дидактика, за коју учење потпомогнуто интерактивним медијима представља велики изазов. Матијевић и Тополовчан (2017) наводе да вештине за самообразовање у доба е-учења подразумевају, осим традиционалних компетенција, и информатичке компетенције, јер ученици морају научити да уче уз помоћ дигиталних медија.

Многи аутори се слажу да се у данашње време више фаворизује употреба дигиталних медија у настави, мултимедијско учење и настава на даљину у односу на традиционално поучавање од стране учитеља. У прилог овој тези Медић, Живадиновић

и Пантовић наводе да „примена мултимедије представља императив савремене наставе“ (2017: 5). Међутим, Матијевић и Тополовчан истичу да „има много компетенција које треба стећи и које су важне за живот, а не могу се стећи без непосредног људског поучавања и без непосредног вежбања с конкретним машинама, предметима или алатима“ (2017: 24). Предавачко-приказивачка настава која је дуго доминирала у образовању још увек се практикује уз употребу модерних табли на којима се пише помоћу фломастера и електронских интерактивних табли (паметних табли). Дакле, то је и даље фронтална настава у којој ученици слушају и гледају, уместо да самостално истражују и долазе до решења проблема.

Због великог броја медија који се користе у настави, односно у процесу поучавања и учења, неопходно их је дефинисати и систематизовати. Како наводе Матијевић и Тополовчан „појам медиј у дидактичком и комуникацијском смислу означава сваки предмет, понекад и особу, који може ускладиштити (спремити), преносити и презентовати неке податке и информације [...]“ (2017: 43). У данашње доба, то су хард дискови, USB меморија, DVD-ови и сл. Међутим, све више се користе мултимедији, што подразумева истовремено деловање два или више медија који се међусобно допуњавају. Медић, Живадиновић и Пантовић истичу „да су мултимедији комбинација хардвера и софтвера који омогућавају интегрисање аудио записа, видеа, анимације, графике, текста, а све у циљу развијања ефектних презентација, приказа и емитовања садржаја – информација“ (2017: 1). Мултимедијални приказ наставног садржаја омогућава његово боље разумевање, па има и већу едукативну вредност. Надрљански М, Надрљански Ђ. и Билић (2007) сматрају да је појава интерактивних мултимедијалних система унапређење у односу на досадашње образовне софтвере, јер истовремено деловање на више чула омогућава развој разних когнитивних стилова, па су ученици више заинтересовани за учење у односу на друге активности. Такође, ови аутори сматрају да се помоћу интерактивних мултимедијалних система убрзава процес усвајања градива. Са овим ставом су сагласни Медић, Живадиновић и Пантовић који наводе да мултимедијални наставни садржаји студентима развијају: „мотивацију за активно учешће у наставном процесу, навику за учење у току наставног процеса, критичко и самостално мишљење, способност за примену знања и способности у струци, способност за тимски рад, способност за решавање проблема и доношења одлука и способност за аргументовани дијалог“ (2017: 3). Међутим, има аутора који се са овим тврдњама се не слажу. Родек констатује да се „значање мултимедијалности понекад неоправдано преувеличава, премда емпиријска истраживања нису једнозначно потврдила да је презентација информација у више чулних модалитета ефикаснија од презентације путем једног јединог чулног канала“ (2011: 22). Према њему, пренатрпаност информацијама би била једна од могућих негативних последица мултимедијалне презентације код ученика.

У доба када је доминирала предавачка настава ученици су морали владати вештинама самосталног учења које су подразумевале брзо записивање током предавања и меморисање тог текста (репродуктивно учење). Вештине за самообразовање код мултимедијског образовања на даљину су нешто сложеније, па се том приликом „исказују спознаје о тзв. типовима учења: визуелни, аудитивни, практични,

комбиновани итд, а очекују се и нове варијабле у контексту менталне кондиције“ (Matijević, Topolovčan 2017: 26). У последње време све је чешћа употреба рачунара и мобилних уређаја као главних медија за комуникацију у образовању. Упркос чињеници да се таква технологија константно усавршава „ваља истакнути ограничења те хипермедијске технологије у остваривању програма у којима су крајњи циљ компетенције које траже вежбање или искуствено учење у изворној стварности или с конкретним алатима, машинама или уређајима“ (Matijević, Topolovčan 2017: 27). Нужно је напоменути да коришћење дигиталних медија у настави у великој мери зависи од наставника. Како запажају Надрљански М, Надрљански Ђ. и Билић „кључно место у контексту наставе заузима и наставно особље чија стручност, тј. компетенција у руковању дигиталним медијима чини важан предуслов за успешну интеграцију дигиталних медија у наставне процесе у образовању“ (2007: 531).

Урађена су бројна истраживања о примени дигиталних медија у образовању, дигиталним вештинама код ученика и о ставовима наставника и ученика о њима. Истраживање о дигиталним вештинама студената у Србији спровели су 2017. године Брадић-Мартинковић, Павловић и Здравковић. Они су добијене резултате поредили са резултатима истраживања о дигиталним вештинама студената у земљама Европске Уније који су били расположиви на веб сајту Еуростат-а. Упоредна анализа је показала да су дигиталне вештине студената у Србији на нижем нивоу у односу на студенте у Европској Унији. „У прва два домена, информационе и комуникационе вештине, разлике нису јако изражене, док анализа сложенијих дигиталних вештина (решавање проблема и употреба софтвера) показује много виши степен развијености код студената у ЕУ, за више од 10% на напредном нивоу вештина“ (2019: 212). Увидом у појединачне вештине увидели су забрињавајући податак да само 7% студената у Србији који су били обухваћени анкетом користи онлајн ресурсе за учење. Такође, они су поредили резултате истраживања из 2012. и 2017. године и дошли до сазнања да је дошло до значајног напретка у дигиталним вештинама студената, јер је порастао број студената који поседују напредни ниво вештина.

Истраживањем о ставовима наставника о дигиталним медијима које су спровели Матијевић, Тополовчан и Рајић међу наставницима основних и средњих школа у Републици Хрватској утврђено је да „наставници сматрају дигиталне медије нечим вредним и значајним те имају позитивна очекивања да би њихова евентуална употреба у настави могла знатно допринети постизању исхода учења. Надаље, наставници позитивно процењују улагање труда у служењу дигиталним медијима, односно, уопштено сматрају да организацијом наставе с дигиталним медијима могу постићи боље исходе учења код ученика“ (2017: 597). У складу са добијеним резултатима истраживања ови аутори закључују да наставници који су свесни вредности дигиталних медија чешће траже од ученика активности које се ослањају на дигиталне медије. Они наводе да уз дигиталне медије ученици лакше разумеју смисао учења, а уједно имају осећај важности сопствене иницијативе и активности.

Поред многих предности које нуде дигитални медији у настави, појавиле су се и критике на образовне концепте који подразумевају наставу помоћу рачунара. Матијевић и Тополовчан тврде да „ондашње учење потпомогнуто дигиталним медијима онемогућује самостално, саморегулирано, ситуацијско, конструктивистичко,

сарадничко и стваралачко учење“ (2017: 38). Улога дигиталних медија у настави почела се посматрати у другачијем контексту успостављањем конструктивистичке теорија учења. С обзиром на то да су према овој теорији подједнако важни и процес и резултат учења, наглашена је корисна улога дигиталних медија у конструктивистичком, стваралачком учењу, које омогућава учење истраживањем и решавањем проблема. Ипак, има аутора који не придају велику важност самом медију који се користи у настави. У том смислу Родек истиче да „није медиј онај битан чинилац који ће променити квалитет образовања, већ наша одлука о томе да ћемо учење организовати као, на пример, самоорганизовано учење, сарадничко учење или проблемско учење итд.“ (2011: 20). Можемо се сложити да примена дигиталних медија у образовању треба да буде у складу са савременим дидактичким теоријама и конструктивистичким поимањем процеса учења.

И структура фонда школске библиотеке значајно се изменила развојем Интернета и информационо-комуникационих технологија. Електронска грађа која има образовни, информативни и забавни садржај добија разноврсне могућности за примену у наставном процесу захваљујући олакшаној доступности. Миле Пенков наводи да „својим обиљем, разноврсношћу садржаја и форми, електронска (дигитална) грађа све више допуњава, па и надилази конвенционалне библиотечке збирке како јавних тако и школских библиотека, које су све до почетка XXI века углавном чинили штампани материјали, сада већ и застарели и неадекватни, с обзиром на нове истраживачке и образовне захтеве генерације која припада тзв. *информационом добу*“ (2014: 296). Самим тим, и библиотекар као стручни сарадник добија нове задатке у вези са информационом и медијским описмењавањем ученика.

ДИГИТАЛНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ФУНКЦИЈИ ИНФОРМАЦИОНОГ И МЕДИЈСКОГ ОПИСМЕЊАВАЊА УЧЕНИКА

Информационо-комуникационе технологије омогућиле су прогрес у свим сегментима људског рада, а информациона писменост постала је императив наше цивилизације. Потребна за информацијама постаје све израженија са наглим порастом друштвеног, културног и економског напретка, што суштински мења и улогу библиотека. Информационе услуге добијају централно место у библиотекама, при чему долази до изражаја друштвена одговорност библиотекара. Библиотечки фонд се мењао током векова од првобитне колекције књига до данашње колекције различитих информационих ресурса. Библиотеке прерастају у информационе центре и њихова основна функција – прикупљање, обрада, чување и давање на коришћење разноврсне библиотечке грађе се све више проширује и обогаћује.

Библиотеке новог доба добијају нова имена и дефиниције: „дигитална библиотека, електронска библиотека, виртуелна библиотека, хибридна библиотека, библиотека без зидова, универзална библиотека – низ је нових термина који су се појавили у последњој деценији“ (Ињац 2002: 235). Док поједини теоретичари ове термине сматрају синонимима, има и оних који покушавају да укажу на њихове разлике, и јединствених договора о значењу и употреби ових термина нема. *IFLA/UNESCO Манифест за дигиталне библиотеке* дефинише дигиталну библиотеку

на следећи начин: „Дигитална библиотека је збирка дигиталних објеката потврђеног квалитета доступна на вебу. Дигитални објекти су створени или прикупљени и организовани према међународно прихваћеним принципима за развој збирки и доступни су на кохерентан и одржив начин, подржани услугама неопходним за проналажење и коришћење извора од стране корисника.“ Најважнији сегмент дигиталне библиотеке јесте могућност њеног повезивања са другим дигиталним библиотекама, јер је потребе корисника могуће задовољити само кроз заједничку расподелу ресурса. Да би квалитет пружених услуга био задовољавајућ мора се обратити посебна пажња на обуку корисника. Према *IFLA/UNESCO Манифесту за дигиталне библиотеке* главни задатак дигиталне библиотеке је да „омогући директан приступ изворима информација, како дигиталним тако и аналогним, на организован и меродаван начин и тако повеже информационе технологије, образовање и културу у савременим библиотечким услугама“.

Библиотеке дигитализују своју грађу у циљу подстицања едукације и образовања, доживотног учења, научног рада и истраживања. Појавом Интернета омогућено је да дигитална грађа буде доступна на свакој тачки планете, бесконачном броју корисника. У дигиталним библиотекама акценат је стављен на приступ документима и на пружање информационих услуга. Као наводи Ињац у раду „Светска дигитална библиотека – сан или виртуелна стварност“: „Дигиталне библиотеке, као и традиционалне, треба да пруже подршку корисницима у претраживању, налажењу и прибављању докумената, а њихова организација треба да буде усмерена више на услуге него на физички простор“ (2002: 236). У контексту школских библиотека Пенков у раду „Дигитални извори у библиотеци основне школе“ закључује да „омогућавање приступа информационим изворима на интернету и њихово преузимање за потребе наставе постаје све важнија функција школског библиотекара, чему доприноси и развијена национална библиотечка мрежа и добра сарадња са другим библиотекама (школским, градским)“ (2014 : 299).

Осим штампане библиотечке грађе, школска библиотека све чешће поседује и дигиталну (електронску) грађу са образовним, информативним и забавним садржајима чиме постаје мултимедијално средиште школе. Матијевић и Тополовчан (2017) сматрају да ће у такву библиотеку ученици долазити индивидуално или у групама ради истраживања и презентовања пројектних и истраживачких радова. У њој треба да буду запослени стручњаци за библиотекарство и информационе науке који ће ученицима помагати у исправном коришћењу дигиталних медија. Збирке дигиталних извора у школској библиотеци омогућавају извођење савремене наставе, чиме се унапређује целокупан образовно-васпитни процес. Дигиталну грађу школске библиотеке чине електронске књиге (лектире, уџбеници, приручници итд.) и аудиовизуелни материјал (филмови едукативног, историјског и документарног карактера, филмске адаптације књижевних дела, музички албуми итд.). Како наводи Пенков „временом, долази до формирања збирке дигиталних књига, часописа, музичких, уметничких и фото-албума, стручних, научних и књижевних текстова, мултимедијалних презентација; ова електронска грађа има све карактеристике вредног наставног и образовног материјала, какав је онај штампани, уз могућност да се њоме располаже на функционалнији начин“ (2014: 297).

Коришћењем дигиталних извора у настави појам информационе писмености све више добија на значају. Осим техничке, информатичке писмености, информациона писменост подразумева и критичку свест о садржају, квалитету и валидности информационих извора. Како констатују Надрљански М, Надрљански Ђ. и Билић (2007) онлајн информације које ученици/студенти користе нису дидактички редуковане, па из тог разлога представљају посебан изазов за наставнике. Они морају оспособити ученике да о њима размишљају критички, да их вреднују и користе по потреби. Кључни проблем је заправо раскорак између високог нивоа рачунарске писмености и ниског нивоа информационе писмености Гугл-генерације. Важан допринос проучавању овог проблема дали су Андевски и Вучковић који истичу да би „интегрални концепт информационе писмености требало да обједини вредности традиционалне књижне писмености и предности електронских књига и библиотеке“ (2012: 55). Они наводе да информационо писмени појединци знају како да пронађу праве информације и како да их користе. Овим питањем се бавио и Брофи који закључује следеће: „потреба да се корисницима помогне да стекну вештине које ће их учинити ефикасним члановима информационог друштва сигурно ће представљати велики изазов, нарочито јер ће промене у технологији и њеној примени готово сигурно тражити да се вештине редовно обнављају“ (2005: 236).

Школска библиотека, као информационо и културно средиште школе има важну улогу у информационом описмењавању ученика. Алиспахић и Бегић наводе следеће: „једна од основних и важних улога школске библиотеке је развијање информационе писмености код ученика, јер у школској библиотеци ученици уче самостално истраживање и критичко размишљање о понуђеним садржајима“ (2018: 245). Најважнији задатак школског библиотекара је да оспособи ученика за целоживотно учење, односно да га научи како сам да пронађе информације које су му потребне, како да их валоризује и како да их ефикасно користи. „Примена нових технологија додаје нови квалитет у задацима библиотекара/информацијских стручњака и доприноси њиховој проактивној и медијаторској улози (...) и чини их у исто време координаторима доступних информација, њиховим аналитичарима и онима који их вреднују (...)“ (Rašidović 2013: 147).

Медијска писменост подразумева да ученици умеју креирати, анализирати и вредновати медијске садржаје. У том смислу, Ковачевић истиче да је управо школска библиотека идеално место „за окупљање оних којима се требају разјаснити појмови медија, писмености, друштва знања, целоживотног учења, глобализације, манипулације, употребе и злоупотребе“ (2018: 50). Како би указали на предности и потенцијалне опасности, школски библиотекари морају ученицима скренути пажњу на важност извора приликом претраживања и конзумације медијског садржаја на Интернету. Рава напомиње да је „тек од 20. века, од информатичког доба, поседовање корисне информације постало битније него икад, јер је од тог периода, појавом масовних медија, количина информација незауостављиво расла, па је у тој хишер продукцији, постало веома тешко разликовати потребне од непотребних података, а постало је још теже, заштитити се од манипулација“ (2018: 409). Са тим у вези, библиотекари могу заједно са ученицима да анализирају медијски садржај како би се уочиле манипулативне информације. Тиме ученици стичу нову медијску

компетенцију која се темељи на „традиционалној писмености, технолошким способностима и критичкој рефлексiji медијских садржаја као и на новим вештинама и способностима“ (Банић и Андевски 2018: 304). Школски библиотекари у сарадњи са наставницима могу да реализују разне програме, радионице и предавања како би развијали информациону и медијску писменост код ученика, што подразумева рад у групи и савладавање истраживачког рада. „Груписи облици учења, групни истраживачки пројекти, рад у паровима, али и индивидуални задаци у школској библиотеци потичу развијање информационе писмености“ (Alispahić–Begić 2018: 247). С обзиром на чињеницу да информационе технологије брзо еволуирају, методе које се користе у настави такође би требале да еволуирају. Граховац наглашава да је „информациона писменост кључна компетенција потребна за перманентно образовање и последично уграђена у полазишта савремених националних просветних политика и међународних докумената из подручја образовања као један од разноврсних облика описмењавања за 21. век“ (2013: 39).

Када је реч о школским библиотекарима, мора се истаћи чињеница да нису сви компетентни да буду укључени у подучавање информационе писмености, те стога и они морају допуњавати своја темељна знања новим вештинама. Како наводи Рашидовић библиотекари „би требали бити елита међу професионалцима, свестрано образовани, информацијски писмени, искусни, флексибилни и сами у процесу целоживотног учења са посебно израженим педагошким способностима, вешти у коришћењу апликација нових технологија, спремни да умножавају своје компетенције и да их деле са другима“ (2013: 147). Због растућег обиља информација, улога библиотекара биће све запаженија у процесу учења у дигиталном окружењу. „Ефикасан приступ информацијама и њихово креативно коришћење не зависе о дигиталној инфраструктури већ способностима библиотекара да своје професионалне активности усмере ка развоју информацијске и медијске писмености својих корисника“ (Hibert 2020: 19).

Дигитални извори за потребе наставе углавном се налазе на сајтовима националних библиотека, образовних и културних институција. Библиотекари школске библиотеке могу на сајту своје библиотеке да постављају везе (линкове) према тим изворима. „Као све заступљенији и равноправни део библиотечког фонда у основним школама јављају се њихове дигиталне библиотеке, као збирке дигиталних објеката које су директно преузете са интернета, где су створене или организоване на основу међународно прихваћених принципа“ (Penkov 2014: 296). Народна библиотека Србије покренула је 2007. године „Пројекат дигитализације матичних библиотека и других институција културе“, па се део дигиталних колекција библиотека које су биле укључене у овај пројекат налази у *Дигиталној Народној библиотеци Србије* на сајту <https://digitalna.nb.rs/>. У оквиру одељка Рукописи и књиге налази се Дечја дигитална библиотека која броји 127 публикација. Између осталих, ту се могу пронаћи дела Јована Јовановића Змаја, Десанке Максимовић, Бранислава Нушића, Добрице Ерића, Гроздане Олујић, Душка Радовића, Бранка Ћопића, Љубивоја Ршумовића, Милована Данолића, Драгана Лукића, као и новијих аутора попут Јасминке Петровић и Весне Ђоровић-Бутрић. У оквиру одељка Музика и звук налази се 39 звучних књига, од којих је највише дела Боре Станковића

и Бранислава Нушића. Такође, важно је поменути пројекат реализован од стране Учитељског факултета Универзитета у Београду под називом *Анџолоија српске књижевности* који садржи дигитализована значајна дела српске књижевности. Ова дигитална библиотека броји преко 130 публикација које се могу претражити по азбучнику дела, азбучнику писаца, по књижевним правцима (средњовековна књижевност, барок, просветитељство итд.), а може се користити и напредна претрага по имену аутора, називу дела, периоду и кључним речима.

ЗАКЉУЧАК

Нови миленијум карактерише прогресиван напредак технологије и комуникације. Пред нама се сусрећу традиционална са дигиталном библиотеком, штампана књига са дигитализованим објектом. Информационо друштво као језгро има информацију, а оријентисано је ка томе да сви могу да стварају, присупе, користе и деле те информације. Управо та доступност информација и њихова брзина путовања до информационо писменог корисника главна је окосница 21. века. Дигитализовање библиотечко-информационе грађе је главни пут развоја библиотека, јер се на тај начин повезују информационе технологије, образовање и култура. Како би се обезбедио приступ дигиталним библиотекама неопходна је примена нових технологија, што у данашње време чини саставни део услуга библиотека. Стална доступност дигитализоване грађе мора бити приоритет свим библиотекама, као и њихово повезивање са истраживачким мрежама великог капацитета. Збирке дигиталних извора у школској библиотеци омогућавају извођење савремене наставе, чиме се унапређује целокупан образовно-васпитни процес. Мисија школске библиотеке је оспособљавање ученика за целоживотно учење, како би били успешни у окружењу савремених информационих технологија.

Нова улога школске библиотеке у наставном процесу треба да буде усмерена ка организацији и посредовању знања у дигиталном комуникацијском окружењу. Управо зато школске библиотеке морају бити препознате као централна места за информационо и медијско описмењавање ученика. То подразумева и нову улогу школских библиотекара у оспособљавању ученика да критички размишљају, да проналазе и вреднују информације. Да би успешно одговорили на комплексне информационо-комуникационе потребе ученика они морају поседовати, осим информатичке писмености, задовољавајуће информационе и медијске компетенције. Ученици користе дигиталне медије као извор информација у оквиру формалног и неформалног учења, и за развијање медијске компетенције. Само медијски писмени ученици могу да препознају и позитивне и негативне аспекте медија. Да би успешно оствариле своју улогу, школске библиотеке морају да се прилагоде едукативним захтевима нових генерација ученика који припадају информационом друштву, односно друштву знања. Како закључују Рудић и Вучковић „без обзира на глобалну технолошку и информациону инфраструктуру, информатичко друштво се неће трансформисати у друштво знања док сваки појединац не буде оспособљен да одабере, организује, пренесе и користи информације на креативан и друштвено одговоран начин“ (2021: 366).

ЛИТЕРАТУРА

- Alispahić, Begić 2018: Arijana Alispahić, Ajdin Begić. „Ne biblioteka u školi, nego škola u biblioteci“. *Bibliotekarstvo Srpske*, 7, 245-252. <<https://doisrpska.nub.rs/index.php/BIBSR/article/view/5122/4893>>. [12. 1. 2023].
- Андевски, Вучковић 2012: Милица Андевски, Жељко Вучковић. *Пролејомена за кријичку њеда-іоіију медија*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Ми-ханло Палов“.
- Банић, Андевски 2018: Бранислав Банић, Милица Андевски. „Образовне перспективе нових медија у контексту Веб 2.0“. *Међународна научна конференција Синтеза 2018*. Збор-ник радова. Ур. Милован Станишић. Београд: Универзитет Сингидунум; Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka, 299–305. <<https://portal.sinteza.singidunum.ac.rs/Media/files/2018/299-305.pdf>>. [10. 1. 2023].
- Bradić-Martinović, Pavlović, Zdravković 2019: Aleksandra Bradić-Martinović, Dejana Pavlović, Aleksandar Zdravković. „Digitalne veštine studenata u Srbiji“. *XXV skup Trendovi razvoja „Kvalitet visokog obrazovanja.“ Zbornik radova*. Ур. Vladimir Katić. Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka, 210–213. <http://www.trend.uns.ac.rs/stskup/trend_2019/radovi/T4.1/T4.1-1.pdf>. [17. 12. 2022].
- Брофи 2005: Питер Брофи. *Библиотека у двадесеті ирвом веку: нове услуге за информационо доба*. Београд: Сlio.
- Вучковић 2012: Жељко Вучковић. „Кликтање и мишљење: култура књиге и читања у ери Интер-нета“. *Култура јолиса*, 18, 197–211.
- Граховац 2013: Драган Граховац. *Ујицај информалној учења на ниво информационе писменос-іиј ученика средњих школа*. Докторски рад. Зрењанин: Технички факултет „Михајло Пуиин“. <<https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/1958/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y>>. [19. 1. 2023].
- IFLA/UNESCO Манифесті за дигіііалне библиотеке. <<https://www.ifla.org/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto-sr.pdf>> [15. 1. 2023].
- Ињац 2002: Весна Ињац. „Светска дигитална библиотека – сан или виртуелна стварност“. *Гла-сник Народне библиотеке Србије*, 1, 235–250. <<http://eprints.rclis.org/4870/1/235.pdf>>. [19. 1. 2023].
- Ковачевић 2018: Бранка М. Ковачевић. „Разумијевање медија као предуслов медијске и инфор-мационе писмености“. *Библиотекарство Српске*, 7, 50–59. <<https://doisrpska.nub.rs/index.php/BIBSR/article/view/5104/4875>>. [18. 1. 2023].
- Matijević, Topolovčan 2017: Milan Matijević, Tomislav Topolovčan. *Мултимедіјска дигакііка*. Загреб: Sveučilište u Zagrebu Učiteljski fakultet; Školska knjiga.
- Matijević, Topolovčan, Rajić 2017: Milan Matijević, Tomislav Topolovčan, Višnja Rajić, V. „Nastavničke procjene upotrebe digitalnih medija i konstruktivističke nastave u primarnom i sekundarnom obrazovanju“. *Croatian Journal of Education*, 19, 2, 563–603. <<https://hrcak.srce.hr/file/273844>>. [2. 2. 2023].
- Medić, Živadinović, Pantović 2017: Zorica Medić, Jovan Živadinović, Vladan Pantović V. „Технике за обликовање едукативног мултимедијалног садржаја у Веб окружењу“. *XVI међународни научно-стручни симпозијум Infoteh-Jahorina*. Зbornik radova. Ур. Slobodan Milojković. Istočno Sarajevo: Elektrotehnički fakultet, 1–6.
- Nadrjlanski, Nadrjlanski, Bilić 2007: Mila Nadrjlanski, Đorđe Nadrjlanski, Mirko Bilić. „Digitalni mediji u obrazovanju“. 1. *Međunarodna znanstvena konferencija The Future of Information Sciences: INFuture 2007 - Digital Information and Heritage*. Зbornik radova. Ур. Sanja Seljan i Hrvoje Stanić. Загреб: Odsjek za informacijske znanosti, Filozofski fakultet, 527–537. <https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/7-08_nadrjlanski_nadrjlanski_bilic_digitalni_mediji_u_obrazovanju.pdf>. [9. 1. 2023].
- Penkov 2014: Mile Penkov. „Digitalni izvori u biblioteci osnovne škole“. 5. *Konferencija Tehnika i informatika u obrazovanju*. Зbornik radova. Čačak: Fakultet tehničkih nauka, 295–300. <<http://www.ftn.kg.ac.rs/konferencije/tio2014/PDF/410%20Penkov.pdf>>. [19. 1. 2023].

- Рава 2018: Предраг Рава. „Образовање и медији: улога медијске писмености у процесу социјализације“. *Култура ђолиса*, 15, 35, 407–422. <<http://kpolisa.com/index.php/kp/article/view/447/417>>. [18. 1. 2023].
- Rašidović 2013: Beba Ešrepa Rašidović. „Informacijska pismenost – право на знање и нови библиотекарски активизам“. *Pregled: časopis za društvena pitanja*, 2, 133–150. <<https://www.pregled.unsa.ba/index.php/pregled/article/view/273/280>>. [19. 12. 2022].
- Rodek 2011: Stjepan Rodek. „Novi mediji i nova kultura učenja“. *Napredak*, 152, 1, 9–28. <<https://hrcak.srce.hr/file/123127>>. [11. 12. 2022].
- Рудић, Вучковић 2021: Гордана Рудић, Жељко Вучковић. „Изазови и перспективе критичке педагогије медија“. *Методички вјидици*, 12, 359–374. <<https://metodickividici.ff.uns.ac.rs/index.php/MV/article/view/1972/2021>>. [11. 1. 2023].
- Hibert 2020: Mario Hibert. „Критичка медијска и информацијска писменост: медијска и информацијска писменост у школској библиотеци“. *Медијска и информацијска писменост: истраживање и развој*. Зборник радова. Ур. Emir Vajzović. Сарајево: Факултет политичких наука, 19–26.

Danka M. IVOŠEVIĆ

SCHOOL LIBRARY IN THE SERVICE OF INFORMATION AND MEDIA LITERACY OF STUDENTS

SUMMARY

The article deals with the role that the school library plays in the information and media literacy of students, with a special emphasis on digital libraries used for this purpose. In the first part of the article, a brief overview of the changes in the school library collection brought about by new information and communication technologies was given. In addition to printed library materials, the school library increasingly owns digital media, which makes it the multimedia center of the school. The importance of digital media in teaching is emphasized through the presentation of the possibility of their application. Also, the views of various authors on the application of digital media in education are presented. The second part of the article examines the importance of the digital library in the information and media literacy of students. The most important role in this is played by school librarians who train students to find information on their own, to valorize and use it effectively. In addition, they help students create, analyze and evaluate media content.

Key words: school library, digital media, digital libraries, information literacy, media literacy.